

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.3\(39\).2020.215159](https://doi.org/10.18371/fp.3(39).2020.215159)

УДК 330.1: 330.3

ІНВЕСТУВАННЯ В КУЛЬТУРУ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

КОПИЛ Олена Віталіївна

аспірант

Дніпровський державний технічний університет

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3490-7332>

e-mail: kopyl794@gmail.com

Анотація. У статті розглянуто основні підходи до визначення поняття «інвестиції в людський капітал». Дано власне визначення поняттю «інвестиції в людський капітал». Досліджено основні види інвестицій в людський капітал. Встановлено, що інвестування в культуру є фактором розвитку людського капіталу та економічного зростання країни.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна привабливість, людський капітал, культура, національна економіка, економічне зростання.*

Постановка проблеми. Повноцінний розвиток людського капіталу є основним результатом ефективної роботи держави. Подолання суспільної кризи передбачає значне підвищення якості життя та забезпечення належного рівня соціальних стандартів. Держава має сприяти створенню можливостей для реалізації громадянами свого потенціалу, що впливає на зростання національної економіки і зміцнення конкурентної позиції України у світі. У період докорінного перетворення суспільства на національному, регіональному та місцевому

Аннотация. В статье рассмотрены основные подходы к определению понятия «инвестиции в человеческий капитал». Дано собственное определение понятию «инвестиции в человеческий капитал». Исследованы основные виды инвестиций в человеческий капитал. Установлено, что инвестирование в культуру является фактором развития человеческого капитала и экономического роста страны.

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная привлекательность, человеческий капитал, культура, национальная экономика, экономический рост.*

рівнях культура є важливим інструментом розвитку, примирення та консолідації зусиль усіх суспільних груп і всіх спільнот. Стан культурного розвитку кожної країни є одним з найбільш об'єктивних показників не тільки духовного здоров'я суспільства, але й повноти вирішення його соціально-економічних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні аспекти розвитку людського капіталу та впливу інвестицій на цей процес в своїх працях висвітлювали ряд зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме С.Брю,

Г.Беккер, О. Грішнова, Дж. Кендрик, А. Колосюк, Ю. Корчагин, В. Кравецький, К.Макконел, К. Маркс, Д.Минцер, О. Сахенко, А. Сміт, Л.Туроу, І. Фішер, Т. Шульц та інші.

Проте незважаючи на низку праць та наукових досліджень, все ще не достатньо вивченим залишається факт значення культури для розвитку людського капіталу і, як наслідок, її вплив на соціально-економічне зростання країни, що в свою чергу зумовлює необхідність відповідних досліджень.

Мета статті полягає в повноцінному розкритті поняття «інвестиції в людський капітал» та визначення їх основних видів, а також дослідження процесу інвестування в культуру як фактора розвитку людського капіталу та економічного зростання країни.

Виклад основних результатів. Поняття «людський капітал» означає не лише усвідомлення вирішальної ролі людини в економічній системі суспільства, а й визнання необхідності інвестування в людину, оскільки капітал набувається і збільшується шляхом інвестування (за рахунок обмеження поточного споживання) і приносить тривалий економічний ефект [1].

На даному етапі серед вчених не існує єдиного визначення щодо поняття «інвестиції в людський капітал» Макконел К. та Брю С. трактують це поняття, як будь-які дії, які підвищують кваліфікацію і здібності і, тим самим впливають на продуктивність праці працівника, звертаючи увагу на те, що витрати, які сприяють підвищенню продуктивності, можна розглядати як інвестиції, бо питомі витрати здійснюються з тим розрахунком, що дані витрати будуть багаторазово компенсовані зростаю-

чим потоком доходів в майбутньому [2]. Колосюк А. в свою чергу трактує поняття інвестиції в людський капітал, як процес створення продуктивних здібностей людини за допомогою інвестицій в: освіту, спеціальну підготовку і перепідготовку, підвищення кваліфікації у виробничій діяльності, зміцнення духовного і фізичного здоров'я [3]. У своїй праці Кравецький В. наголошує, що всі види вкладень в людину, пов'язані з істотними витратами, що сприяють зростанню національного доходу (або доходу підприємства) є інвестиціями в людський капітал [4].

Проаналізувавши підходи до визначення інвестицій в людський капітал, можна дати власне визначення цього поняття. Інвестиції в людський капітал – це всі види витрат, які здійснюються у грошовій, матеріальній або нематеріальній формі, та мають безпосередній або опосередкований вплив в майбутньому на професійне зростання та/або підвищення продуктивності праці працівника.

Щодо видів інвестицій в людський капітал, то вчені умовно поділяють їх на три основні групи: інвестиції в освіту, медицину та мобільність (табл.1).

Аналіз наукових праць зарубіжних вчених, який наведено в табл.1 дозволяє визначити, що існує три основні види інвестицій в людський капітал, це інвестиції в освіту, медицину, мобільність.

Типи людського капіталу розподіляють відповідно до ступеня креативності, творчості, ефективності та як продуктивного чинника. Згідно з цією типологією, людський капітал поділяють на негативний людський капітал (активно заважає процесам

розвитку); пасивний людський капітал – споживчий, некреативний, який не бере участь в інноваційних процесах; позитивний – творчий, креативний, інноваційний людський капітал (рис.1) [10].

Таблиця 1

Види інвестицій в людський капітал

Автор	Витрати на освіту	Витрати на медицину	Витрати на мобільність
К.Макконел, С.Брю	Включає витрати на спеціальну, формальну, неформальну освіту, навчання на робочому місці	Включає витрати на профілактику захворювань, медичне обслуговування, покращення житлових умов	Включає витрати завдяки яким співробітники здатні мігрувати з місць з відносно низьким рівнем виробництва, в місця з більшим рівнем виробництва
Г.Беккер, Д.Минцер, Л.Туроу, Т.Шульц	Витрати на освіту	Витрати на медицину	Включає витрати на оптимізацію міграції трудових ресурсів
Дж. Кендрик	Включає витрати на загальну освіту, спеціальну підготовку	Включає витрати пов'язані з медичним обслуговуванням	Витрати на переміщення робочої сили

Джерело: розроблено автором на основі джерела: [2,3,4,5,6,7,8,9]

Негативний людський капітал формується на базі негативних рис менталітету, низької культури населення, зокрема на низькому рівні етики праці, негативних традиціях державного устрою, нерозвиненості громадського суспільства.

З рис.1 видно, що найкращим варіантом для інвестування є країни, які мають високий рівень розвитку людського, такі країни несуть найменші ризики для інвестора, а інвестиційна пропозиція є найбільш широкою з високою часткою інновацій. При цьому також слід зазначити, що в основі розвитку інноваційного людського капіталу лежить креативність.

Економічний вимір креативності полягає у виявленні її впливу на підприємництво, генерування і стимулювання інновацій, підвищення про-

дуктивності та економічне зростання країни в цілому.

Закон України «Про культуру» визначає креативні індустрії, як види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості [11].

Також розпорядженням Кабінету Міністрів України було визначено перелік видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій, до яких, зокрема, належать освіта у сфері культури, театральна та концертна діяльність, функціонування бібліотек та архівів, функціонування музеїв та інші [12].

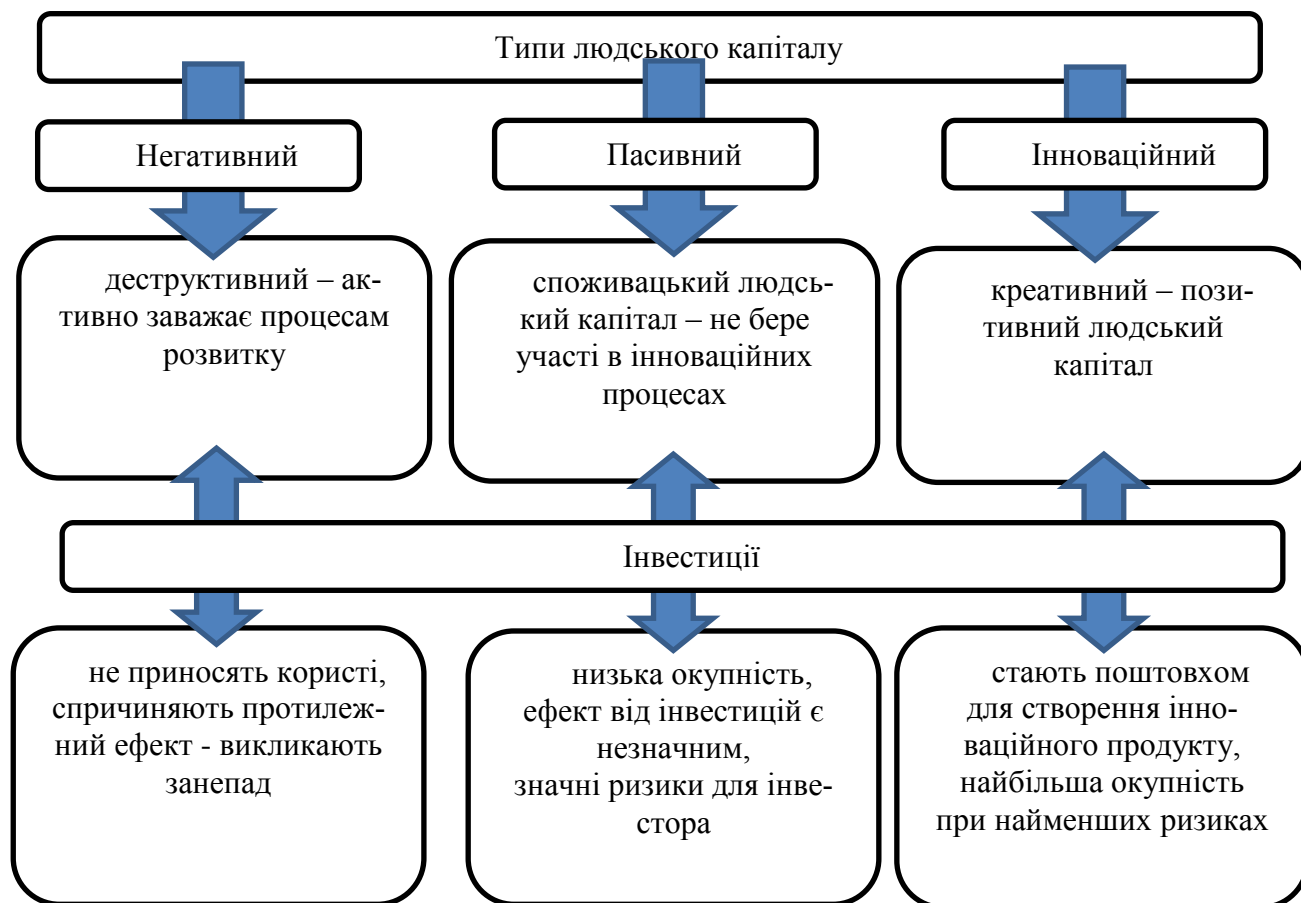

Рис.1. Інвестиції за типами людського капіталу

Джерело: розроблено автором на основі джерела: [10]

Сировиною для креативної економіки є вміння народжувати оригінальні ідеї та перетворювати ці ідеї в економічний капітал та продукт, що продається. Культурні і креативні індустрії мають стратегічний потенціал і сприяють розумному, сталому і комплексному зростанню регіонів та міст. Використання креативних технологій капіталізує міста. Таким чином саме культура та креативні індустрії є основою для розвитку інноваційного людського капіталу в країні.

Сахненко О. виділяє дев'ять основних видів інвестицій в людський капітал, одним із яких є «інвестиції у культурно-моральний розвиток». Наголошуючи на тому, що культура –

це складне і багатогранне поняття, яке в широкому сенсі можна визначити як матеріальний, створений людиною світ, що оточує її, знаходиться в безпосередній взаємодії з ним, фізичні та духовні носії якого передаються з покоління в покоління. В свою чергу інвестиції в культурно-моральний розвиток, як інвестиції в людський капітал – це сукупність витрат (фінансових, розумових, часових тощо), призначених для духовного та морального збагачення людини (наприклад, походи до місць відпочинку, туризм, придбання необхідної літератури з етики поведінки, відвідування школи з етикету тощо) [13].

Відповідну думку підтримує і Корчагин Ю., зазначаючи, що національний людський капітал формується за рахунок інвестицій в підвищення рівня і якості життя населення, в тому числі в навчання, здоров'я, знання, підприємницьку діяльність, безпеку, економічну свободу, а також культуру та мистецтво [14].

На думку Харрисона Л., передумови відсталості або процвітання країн лежать в їх культурних відмінностях, деякі культурні особливості сприяють модернізації та розвитку країни, в свою чергу як інші навпаки здатні гальмувати розвиток і економічне зростання країни [15].

Відповідно до Закону України «Про культуру» «культура - сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [11].

Досвід розвинених країн доводить, що інвестування в культуру сприяє розвитку людського капіталу, зважаючи на той факт, що культура є стратегічним ресурсом для розвитку країни, в першу чергу за рахунок того, що формує в людини здібності мислити креативно, і як наслідок створювати інноваційні продукти та послуги. При цьому збільшення кількості інноваційних проектів в країні напряду впливає і на соціально-економічний розвиток певної держави, як наслідок збільшується і потік інвестицій в країну.

За сучасних умов країни конкурують одна з одною за залучення творчих людей з підприємницькими талантами, що з посиленням глобалізації дає змогу сформувати якісно інші фінансові потоки. Це відображається в Індексі глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, World Economic Forum), в якому Україна, на жаль, втрачає позиції з кожним роком (2014-2015 роки – 76 місце [16], 2015-2016 – 79 місце [17], 2016-2017 – 85 місце [18], 2018 – 81 місце [19], 2019 – 85 місце [20]).

Більшість малих міст України характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку, такі міста є депресивними, з низьким рівнем ділової активності, однак володіють значним туристично-рекреаційним, культурно-історичним і природним потенціалом. У світі є багато вдалих прикладів міст, які взяли за основу свого розвитку культурну сферу, перетворивши промислові центри в туристичні, з розгалуженою культурною мережею.

У новій моделі розвитку економіка та культура є взаємопов'язані і включають у собі економічні, культурні, технологічні й соціальні аспекти. У центрі цієї нової моделі є визнання творчості, знань і доступу до інформації як потужних драйверів економічного зростання й каталізаторів глобалізаційних процесів. У такому контексті термін «творчість (креативність)» означає формулювання нових ідей і застосування цих ідей у виробленні оригінальних творів мистецтва, оригінального культурного продукту, інноваційної виробничої діяльності, наукових відкриттів, технічних винаходів і технологічних інновацій.

Слід зазначити, що культурні і креативні індустрії:

- складають 4,5% світового внутрішнього валового продукту з прогнозованим приростом у 10% щороку.

- демонструють найкращі темпи зростання та ефективне створення робочих місць у країнах Європейського Союзу

- надають робочі місця 8,3 мільйонам громадян Європейського Союзу і забезпечують сукупний прибуток у 558 мільярдів євро [21].

Культура та креативність взаємозалежні. Поєднання знань та навичок специфічних для культурної сфери допомагає генерувати інноваційні рішення, в тому числі в інформаційно-комунікаційних технологіях, у сфері туризму, виробництва, послуг та державного сектору.

Культурна сфера має величезні можливості для експериментів, прогнозування тенденцій та вивчення моделей соціальних та економічних інновацій. Міста та регіони є перспективними майданчиками для розвитку культури завдяки більшій місцевій автономії та їх близькості до потреб населення, котре проживає в даному місці або регіоні. Як наслідок більший потенціал для розвитку та створення продукту або послуги, яка буде користуватися попитом.

Культура та туризм є могутніми рушіями економічної активності. Міста, які інвестують у культуру, можуть отримати значні нагороди, створюючи більше робочих місць та розвиваючи людський капітал.

Виходячи з вищезазначеного, а також визначення понять «людський

капітал» та «інвестиції в людський капітал», трактування понять «культура» та «креативні індустрії», можна стверджувати, що інвестиції в культуру є одним із факторів розвитку людського капіталу (рис.2).

Культура має свою внутрішню цінність, оскільки участь у культурному житті впливає на якість життя людини, як наслідок це призводить до посилення людського капіталу і соціально-економічного зростання країни. Культурні права є невід'ємними складовими прав людини. Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, яке проводилось в 2016 році, показує негативні тенденції щодо дотримання культурних прав людини в Україні. При цьому жителі західних областей та територій Донецької, Луганської областей, підконтрольній українській владі оцінюють дотримання своїх культурних прав вище середнього, а найгірша ситуація з доступом до культури та творчим самовираженням у жителів східних областей (Харківська, Дніпропетровська, Запорізька) (рис.3).

За результатами всеукраїнського опитування «Деякі аспекти культурних практик і культурної інфраструктури України», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, мешканці менших за розміром населених пунктів значно менше відвідують культурні заходи.

Водночас мешканці сіл та інших невеликих населених пунктів суттєво частіше зазначають, що відвідували б культурні заходи частіше, якби вони були ближчими до їхнього місця роботи або проживання.

Рис. 2. Інвестування в людський капітал
Джерело: розроблено автором на основі [1, 13]

Рис.3. Оцінка дотримання різних прав людей в Україні, %.

Джерело: [22]

Хоча немає виразних макро-регіональних відмінностей у рівні відвідування культурних заходів, мешканці Центрального й Південного регіонів набагато частіше, ніж у Західному та Східному, зазначали, що відвідували б культурні заходи частіше, якби мали більше грошей (рис.4). Результати наведених досліджень показують значний потенціал залучення населення в культурні практики та потребу подальшого розвитку культурної сфери України. Хоча населення сіл і міст однаковою мірою займається творчо-мистецькою діяльністю, проблеми доступності культурних послуг є значно гострішими в населених пунктах меншого розміру.

Також дані вищезазначених досліджень говорять про те, що:

- люди з вищим рівнем освіти та молодших вікових категорій більшою мірою залучені в культурні практики, що почасти пов'язано з їхнім місцем проживання;

- жінки залучені в культурні практики дещо більшою мірою, ніж чоловіки;

- жінки й чоловіки однаково критично оцінюють наявні можливості для творчого й мистецького розвитку дітей.

На основі результатів досліджень доречно припустити, що економічна маргіналізація населення має наслідком також його культурну маргіналізацію: залученість у культурні практики літніх людей разюче нижча, ніж молодших, попри те, що літні люди мають вільний час, який могли б використати для відвідування культурних заходів, бібліотек і книгарень, читання книжок і творчо-мистецької діяльності.

Основний фактор, що перешкоджає їм брати участь у культурному житті – нестача грошей або територіальна недоступність культурної послуги.

Результати дослідження щодо браку коштів підтверджуються і низьким рівнем прожиткового мінімуму в Україні, в структурі якого закладено вартість мінімального набору послуг,

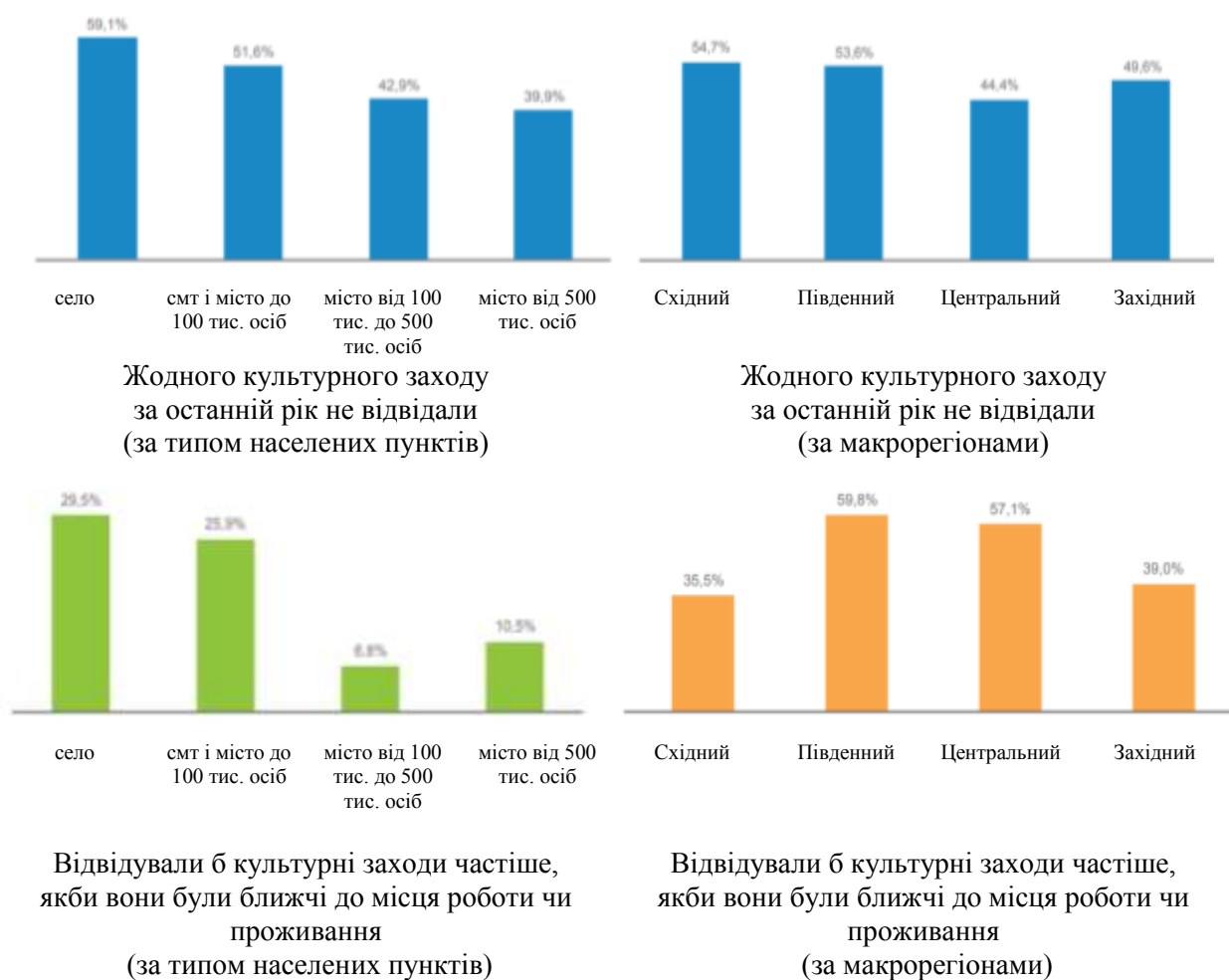

Рис. 4. Результати всеукраїнського опитування «Деякі аспекти культурних практик і культурної інфраструктури України»

Джерело: [23]

необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Так, станом на 01 січня 2020 р. законодавчо встановлений прожитковий мінімум за місяць на 1 особу складає 2027 грн. При цьому, за даними Мінсоцполітики фактичний розмір прожиткового мінімуму у цінах січня 2020 року в розрахунку на місяць на 1 особу становить близько 4335 грн, що більш ніж вдвічі перевищує законодавчо встановлений мінімум. Частка витрат на культуру, закладених в даний фактичний прожитковий мінімум становить близько 1,9 %, тобто 82 грн. в місяць. Рівень прожиткового мінімуму та частка

культурних послуг в ньому ще більше загострюють проблемність ситуації щодо погіршення доступності культурних послуг для населення.

Зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що культура є одним із основних елементів розвитку людського капіталу та економічного зростання країни, слугує майданчиком для залучення коштів національних та міжнародних інвесторів (рис.5).

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, можна стверджувати, що інвестування в культуру є фактором розвитку людського капіталу та економічного зростання країни.

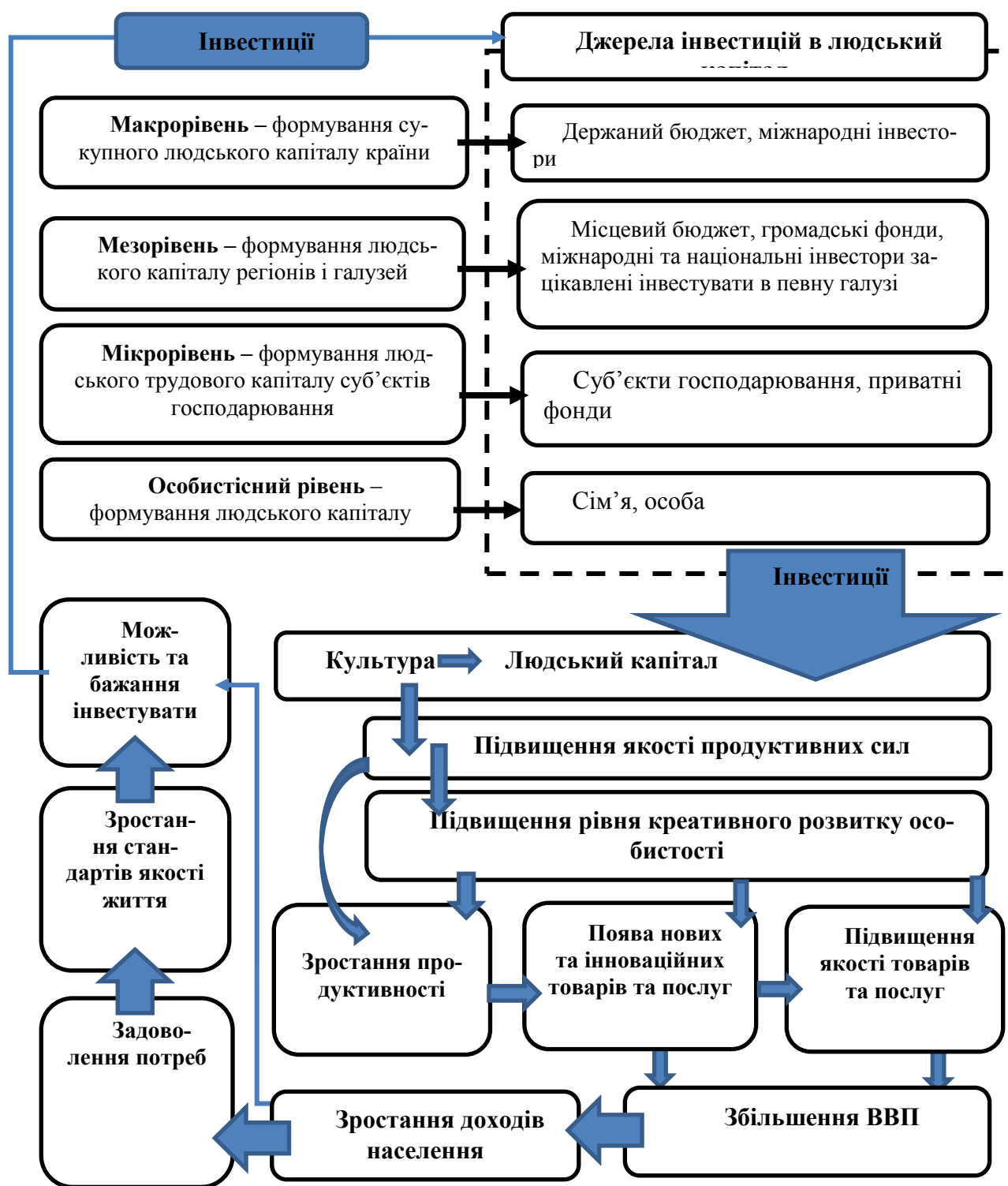

Рис.5. Інвестиції в культуру, як фактор соціально-економічного розвитку країни

Джерело: розроблено автором

Україна є європейською країною з надзвичайно багатими і різноманітними культурними традиціями. Саме тому вона потребує нової культурної політики щодо механізмів фінансу-

вання, які б створювали умови для розвитку культури, збільшення частки інвестицій і надходження в сферу позабюджетних коштів. Зважаючи на вищезазначене подальше дослідження

необхідно спрямувати на розробку організаційно – економічного механізму підвищення інвестиційної привабливості сфери культури в Україні, також важливим є визначення методики оцінки інвестиційної привабливості сфери культури України, яка б слугувала підґрунтям для визначення найбільш інвестиційно привабливих регіонів країни для інвесторів.

Список використаної літератури

1. Васильченко В. С., Гриненко А. М., Грішнова О. А., Керб Л. П. Управління трудовим потенціалом : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 403 с.
2. Макконел К. Р., Брю С. Л. Економікс : принципи, проблеми і політика : у 2 т. Москва : Республіка, 1992. 400 с.
3. Колосюк А. А. Некоторые теоретические аспекты формирования человеческого капитала. Проблемы теории и методологии бухгалтерского учета, контроля и анализа : междунар. сб. науч. трудов. 2007. № 2. С. 91–97.
4. Кавецький В. В. Інвестиції в людський капітал та його формування. *Економічні науки*. 2007. № 1. С. 96.
5. Becker G. S. Human Capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education 3rd ed. Chicago, The University of Chicago Press, 1993. 390 p.
6. Mincer J. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *Journal of Political Economy*, 1958, Vol. 66, No. 4. 281–302 pp.
7. Tnurow L. Investment in Human Capital. Belmont, 1970. 121 p.
8. Schultz, Theodore W. Investment in Human Capital. The Role of Education and of Research, New York, The Free Press, 1971. 272 pp.
9. Кендрик Дж. Совокупный капитал США и его формирование. Москва : Прогресс, 1978. 275 с.
10. Розвиток людського капіталу : на шляху до якісних реформ : аналітична доповідь. Центр Разумкова, 2018. 368 с. URL : http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf (дата звернення: 15.08.2020).
11. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 15.08.2020).
12. Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 квіт. 2019 р. № 265. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.08.2020).

13. Сахенко О. І. Основні види інвестицій в людський капітал. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5223> (дата звернення: 15.08.2020).
14. Корчагин Ю. А. Широкое понятие человеческого капитала. Центр исследований региональной экономики : монография. Воронеж, 2005. 252 с.
15. Харрисон Л. Евреи, конфуцианцы и протестанты : культурный капитал и конец мультикультурализма / пер. с англ. Ю. Кузнецова. Москва : Мысль, 2014. 286 с.
15. The Global Competitiveness Report 2014–2015. World Economic Forum. 2014. 547 с. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_CompetitivenessReport_2014-15.pdf (дата звернення: 15.08.2020).
16. The Global Competitiveness Report 2016–2017. World Economic Forum. 2016. 382 с. URL : http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf (дата звернення: 15.08.2020).
17. The Global Competitiveness Report 2017–2018. World Economic Forum. 2017. URL : <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> (дата звернення: 15.08.2020).
18. The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum. 2018. 656 с. URL : <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf> (дата звернення: 15.08.2020).
19. The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum. 2019. 648 с. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 15.08.2020).
20. Культура має значення. Культура і креативність : веб сайт. URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/page/culture-matters> (дата звернення: 15.08.2020).
21. Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва щодо дотримання культурних прав людини в Україні з врахуванням регіональних особливостей. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/19484532155c0fae449caba5.69437042.pdf> (дата звернення: 15.08.2020).
22. Богдан О. Деякі аспекти культурних практик і культурної інфраструктури України : Результати всеукраїнського опитування. Одеса : ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення». 2019. 75 с. URL : <http://uccs.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/deiaki-aspekty-kulturnykh-praktyk-i-kulturnoi-infrastruktury.pdf> (дата звернення: 15.08.2020).